

BAĞLANMA KURAMI AÇISINDAN KURUM BAKIMININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ EFFECTS OF RESIDENTIAL CARE ON CHILDREN IN TERMS OF ATTACHMENT THEORY

Zeki KARATAŞ*

Öz

Çocukluktaki ve yetişkinlikteki ilişkileri anlamayı amaçlayan yaklaşımlardan birisi olan bağlanma kuramı, yakın ilişkiler psikolojisi açısından önemli bir yere sahiptir. Yaşamın ilk yıllarında bakım veren bireyle çocuk arasındaki ilişkinin niteliği üzerine yapılan araştırmalar sonucu geliştirilen bağlanma teorisi ışığında yakın ilişkilerin karmaşık yapısı çeşitli açılardan sınıflandırılarak anlaşılmalı ve açıklanmaya çalışılmıştır. Çocuğun sağlıklı kişilik geliştirmesinde güvenli ve destekleyici aile ortamı önemli bir faktördür. Ebeveyn kaybı, boşanma, sosyo-ekonomik yoksulluk, kötü muamele, ihmal gibi nedenlerle ailesinden ve sosyal çevresinden ayrılmak zorunda kalarak, bakım ve korunma altına alınan çocukların güven duyguları zedelenmekte ve yaşama uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bağlanma kuramı açısından travma etkisi oluşturan ayrılma, kaybetme, kopma durumlarına maruz kalan korunmaya muhtaç çocuklar geçmişte yaşadıkları istismar ve ihmalin de etkisiyle genellikle kaygılı ve kaçınmacı bağlanma tarzını kullanmaktadır. Kurum bakımının yapısı gereği bağlanma rol modellerinin sürekli değişmesi istikrarsızlığa neden olmakta ve çocukların yetişkinlere olan güvenlerini zedelemektedir. Bağlanma kuramı açısından korunmaya muhtaç çocukların sorunlarının ele alındığı bu makalede; kurum bakımının, korunmaya muhtaç çocukların bağlanma ve güven ilişkisi üzerine etkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma Kuramı, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Sosyal Hizmet, Kurum Bakımı.

Abstract

Attachment theory, one of the approaches to understand childhood and adulthood relationships, has an important place in terms of psychology. It has been tried to understand and explain the complicated structure of the close relationships in the light of the bonding theory developed with the research on the nature of the relationship between the individual and the child in the first years of life. A safe and supportive family environment is an important factor in the child's healthy personality development. Children undergoing care and protection, who have to leave their parents and their social environment for some reasons such as parental loss, divorce, socio-economic poverty, ill-treatment, neglect, have difficulty in adapting to life and it harms their sense of trust. In terms of attachment theory, children in need of protection, who are exposed to some traumatizing situation such as separation, losing, and rupture, often use anxious and avoidant attachment style often because of the effect of abuse and neglect they have experienced in the past. Constant change of attachment role models due to the structure of residential care causes instability and damages children's trust in adults. In this article which deals with the problems of children who need to be protected in terms of attachment theory, the impact of residential care on the attachment and trust relationship of children in need of protection is discussed.

Keywords: Attachment Theory, Child in Need of Protection, Social Service, Residential Care.

Giriş

Bebegin, anne-babasıyla iletişimde kullandığı ve hayatının ilk dokuz ayında geliştirdiği davranışlar bağlanma davranışları olarak değerlendirilmektedir. Emme, sokulma, uzanma, bakış, gülümseme ve ağlama bebeğin başlıca bağlanma davranışlarıdır. Bağlanma (attachment) en genel anlamda iki insan arasındaki yakın duygusal ilişki sonucu oluşan bağ olarak tanımlanmaktadır (Santrock, 2012: 191; Budak, 2005: 105). Yaşamın başlangıcında görülen ilk sosyal davranış, bebek ile anne arasındaki bağlanmadır. Bebeklikteki bağlanma kavramı; belirli bir kişiye olumlu tepkilerin verilmesi, zamanın büyük bir kısmının o kişiyle birlikte geçirilmek istenmesi, herhangi bir kaygı oluşturan durum veya obje karşısında hemen o kişinin aranması, bağlanılan kişinin varlığının hissedilmesine eş zamanlı olarak rahatlama duygusunun eşlik etmesi gibi duygu ve davranış örüntülerinin tümünü kapsamaktadır (Tüzün & Sayar, 2006: 31; Soysal vd., 2005: 89)

Başlanma kuramı, İngiliz Psikiyatrist John Bowlby'nin (1907-1990) eklektik yaklaşımı sayesinde gelişerek büyük bir ün kazanmıştır. Bowlby, Londra'da İngiliz Psikoanaliz Topluluğu'nda klasik olarak kabul edilen "Çocuğun Annesine Bağının Doğuşu" (1958), "Ayrılma Kaygısı" (1959), ve "Bebeklik ve Erken Çocuklukta Keder ve Matem" (1960) adlı üç makalesiyle bağlanma, ayrılma ve yas üzerine görüşlerini sunmuştur. Anne-bebek bağlanma ilişkisine tanımlayıcı bir bakış açısı kazandıran Bowlby, psikanaliz, etoloji, deneysel psikoloji ve öğrenme kuramlarından yararlanarak çocuk gelişimine temel olacak ve psikoloji ile psikiyatrinin pek çok alanını etkileyecek kuramını geliştirmek üzere çalışmalarını sürdürmüştür (İlaslan, 2009: 11; Brandell & Ringel, 2007: 38; Bennett & Nelson, 2010: 20).

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

John Bowlby öncelikle uyum sorunu olan çocuklar üzerinde gözlemler yaparak çalışmaya başlamıştır. İlk deneysel çalışmaları Londra Çocuk Danışma Kliniği'ndeki notlarına dayanmaktadır. Kırk dört vaka incelemesinden sonra ayrılma ve anne eksikliği arasındaki ilişkiye dikkat çeken Bowlby'e göre bu çocukların temel sorunu yaşamlarının ilk yıllarında anne figürüne gerçek bir bağlanma oluşturma olanağından yoksun kaldıkları için sevmeyi başaramamalarıdır (Bennett & Nelson, 2010: 18). Bağlanmayla ilgili yapılan çalışmalarda bakım verenle güvenli bağlanmanın sonraki yakın ilişkiler üzerindeki etkisinin önemi üzerinde durulmuştur (Mercer, 2006: 35). Bowlby özellikle kendilerini yetiştiren birincil kişiden ayrılan çocukların tepkileriyle ilgilenmiştir. Bazı çocuklar bu ayrılıkla iyi bir şekilde başa çıkabilirken, bazı çocuklar ise ağlayarak, öfkeli ya da kayıtsız davranarak tepki göstermişlerdir (Burger, 2006: 223).

Bowlby'e göre bir bireyin bağlanma süreci dört aşamada ve yaklaşık bebek 2-3 yaşına gelene kadar tamamlanmaktadır. 0-3 aylık dönemde bebek daha çevresinin farkında değildir ve belirli bir bağlanma figürü oluşturmamıştır, bu ilk aşamadır. İkinci aşama çocuğun 3-6 aylık dönemine denk gelir ve çocuk seçici olarak bir ya da bir kaç kişiye bağlanır. Üçüncü aşama güvenli üst denilen dönemdir. Son aşama ise amaca göre düzeltilmiş ortaklık olarak ifade edilir ve çocuğun bakıcısına ulaşabilirliği ile ilgili düşünceleri ve doyumunu erteleyebilme durumuna göre düzenlenir. Çocuk dil becerisi kazandıktan sonra birincil bakıcısıyla daha iyi bir iletişim kurar ve ayrılıkla ilgili daha az stres yaşamaya başlar. Hareket becerisi de arttıktan sonra çocuk, güvenli üst olarak gördüğü anne ya da babasından uzaklaşarak diğer insanlarla da iletişim kurmaya başlar ve böylece çocuğun dünyasında akranlarıyla olan ilişkisinin önemi artar (Holmes, 1993: 73).

1940'lı yılların sonlarında, Bowlby'nin meslektaşı James Robertson ebeveynleri olmadan hastaneye yatan küçük çocukların yaşadığı aşırı stres üzerine bir dizi film çekimi gerçekleştirmiştir. Bu etkileyici filmler sayesinde çocukların anneden ayrı kalma konusunda üç aşamalı tepki geliştirdiği görülmüştür:

a) Protesto: Annenin geri gelmesi için çocuğun yüksek sesle ağlaması ve teselli girişimlerine direnc göstermesi,

b) Umutsuzluk: Annenin geri dönmemesi üzerine çocuğun duygusal çöküntü yaşaması,

c) Kopma: Çocuğun küskün ve savunmacı bir tavır sergileyip, annenin ya da bakım verenin dönüşünü kabullenmeyen ilgisiz davranışlarda bulunması (Newton, 2008: 10).

Bowlby, insanlarda bağlanma ilişkisinin; çevreyi keşfederken geri dönülebilecek güvenli bir liman olma, fiziksel gereksinimleri karşılama ve hayata dair bir güvenlik duygusu geliştirebilme şansı gibi üç temel işlevi olduğunu vurgulamaktadır. Bu gereksinimler yeterli düzeyde karşılanmadığı takdirde, çocukta oluşan özbenlik algısıyla bağlantılı olarak kişilik sorunları gelişebilmektedir (Tüzün & Sayar, 2006: 27). Bu nedenle bebeğin sağlıklı kişilik gelişiminde ebeveyni ile olan güvene dayalı ilişki son derece önemlidir.

Bowlby'nin çalışmalarının yanında bağlanma teorisinin işlemsel tanımını yapan kuramcı ise Ainsworth'dur. Kanadalı bir psikolog olan Ainsworth 1960'lı yılların başlarında Bowlby ile birlikte çalışan ve onun görüşlerini paylaşan bir psikolog olmasına rağmen, zaman içerisinde John Hopkins Üniversitesi'nde bebekler üzerinde yaptığı çalışmalarda Bowlby'nin iddia ettiğinden daha fazlasını içeren sonuçlar bulmuştur. Ainsworth ve arkadaşları, bağlanma davranışlarındaki farklılıkları ortaya çıkarmak için 12-24 aylık çocukları gözlemlemişlerdir. Gözlem yaparken, çocukların tanıdık olmayan bir çevrede, keşif yaparken annelerini ne derece "güvenli üs" olarak kullandıklarını, ortamdaki yabancıların yakınlık kurma çabalarına nasıl tepkiler verdiklerini ve yabancı bir ortamda annenin yokluğundan kaynaklanan kaygıyla nasıl baş edebildiklerini incelemeye yönelik üç ana maddeye odaklanmışlardır. Yabancı durum deneyi (strange situation experiment) olarak isimlendirilen bu yöntemde çocukların bağlanma sistemlerinin etkinleştirilmesi amacıyla, çocuklar kısa aralıklarla önce annelerinden ayrılmış, bir yabancıyla yalnız bırakılmış ve tekrar anneleriyle bir araya getirilmişlerdir. Ainsworth ve meslektaşları (1978) yaptıkları çalışmalar sonucu güvenli, kaygılı-kararsız ve kaçınmacı olmak üzere üç tür ebeveyn-çocuk ilişkisi belirlemişlerdir. Güvenli anne-bebek ilişkisinde anneler bebeklerine karşı ilgili ve duyarlıdır. Bebekler, annelerinden uzaklaştıklarında biraz huzursuzluk yaşarlar, ancak ardından keşif yapmaya devam ederler. Aynı ortamda bulunan yabancılarla iletişim kurabilirler ve anneleri geri döndüğünde ise sevinip, keşfettikleri şeyleri anneleriyle paylaşmak isterler. Kaygılı-kararsız ilişkide anne bebeğin gereksinimlerine karşı ilgili ve duyarlı değildir. Kaygılı-kararsız bağlanan bebekler, annelerinden ayrıldıklarında büyük bir gerilim hissederler, çoğu zaman gözyaşlarına boğulurlar. Çevrelerini keşfetmek istemezler, yabancı insanlarla iletişimi reddederler. Anneleri geri döndüğünde ise sakinleşmeyip, annelerine bir yandan sarılmaya çalışırken bir yandan da iterler. Kaçınmacı ilişkide, anneler bebeklerine karşı çok duyarlı değildir. Kaçınmacı bağlanan bebekler ise anneleri ayrıldığında büyük bir tepki göstermezler, anneleri geri döndüğünde ise ilgilenmezler ve başkalarıyla iletişimden de kaçınırlar. Bebek annesinin duyarlı olmayan

tavrına karşı uzaklık ya da duygusal kopukluk geliştirerek tepki gösterir (Walsh, 2010: 65; Burger, 2006: 224; Ainsworth ve Diğerleri, 1978).

Birincil bağlanma figürü çoğunlukla anne olmasına rağmen, bağlanma ilişkisinde babanın da önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Babaların bebekleriyle aralarında güvenli bir bağlılık geliştirmeleri annelerin desteğine bağlıdır. Eğer anne-babadan her ikisi de uyarıcı kaynağı ise, bebeğin, hem annesine hem de babasına güvenli bağlanma geliştirebilmesi olasıdır. Bunun gerçekleşmesinde, bebeğin algıları da etkilidir. Baba, anneye göre daha farklıdır. Sesinin tonu, giyimi, verdiği tepkileri, kokusu ve dokunuşu farklıdır. Bu sayede bebek, anne ve babasının iki farklı kişi olduğunu öğrenmektedir. Anne ya da babasından ayrıldığı durumlarda da bebek, farklı bir sevgi kaynağının yanında olduğunu bildiğinden rahattır. Bu dönemde bebekler acıktıklarında ve yorulduklarında annelerini, aktif oyunlarda ise babalarını tercih etmektedirler. Babanın bebek ile yakın ve olumlu ilişki içerisinde bulunmasının, bebeğin yabancılarla daha rahat ilişki kurmasında etkili olduğu görülmüştür. Erken bebeklik döneminde babaları ile sağlıklı ilişkiler kuran çocukların güvenli bağlanma geliştirdikleri bilinmektedir. Biller (1993) mutlu, bağımsız, kolay ilişki kurabilen ve araştırmacı çocukların babalarını incelediklerinde; baba ile çocuk arasındaki iletişimin çocuğun bilişsel gelişimine uygun ve araştırmacı davranışlarını destekler nitelikte olduğunu bulmuşlardır. Sonuç olarak, bebek ile baba arasındaki bağlanmanın sağlıklı kurulabilmesi için babanın ilk bir yıl içerisinde bebeğin bakımı ile ilgili tüm faaliyetlere doğrudan katılması gerekmektedir (Soysal vd., 2005: 93).

Bowlby (1969) 'ye göre bağlanma davranışları bir duyuş düzenleme sisteminin çevresinde örgütlenmiştir. Bağlanma kaygısı ilişkilerde hissedilen reddedilme ve terk edilme konusundaki aşırı duyarlılıktan kaynaklanmakta ve yakın ilişkilerde yaşanan kaygıyı tanımlamaktadır. Kaçınma boyutu ise bağımlı olmaktan, başkalarına yakın olmaktan ya da başkalarının yakın olmasından hissedilen rahatsızlığı tanımlamaktadır. Güvenli bağlanma stiline sahip olan bireyler genellikle düşük düzeylerde kaygı ve kaçınma davranışı göstermektedirler. Çocuklarının ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanmasında duyarsız ya da tutarsız davranan ebeveynler, erken dönemde kaygılı ve kaçınmacı bağlanma davranışlarının gelişmesine neden olmaktadır. Araştırmalar özellikle çocuk stres altında gergin olduğunda, hastalandığında ya da benzer ihtiyaç ve destek işaretleri verdiği durumlarda, bakım sağlayan kişilerin (genellikle anneler) tutarsız, yetersiz ve/veya dengesiz karşılık vermelerinin, sinirli ve kaygılı olmalarının, benmerkezci ya da orantısız müdahaleci davranışlarının bağlanma kaygısına yol açtığını göstermektedir. Bu tür ebeveyn davranış örüntüleri sonucu bağlanma kaygısı geliştiren kişiler, bu kaygıyla baş etmek için strese karşı aşırı duyarlılığa yol açan yüksek aktivasyon stratejileri geliştirirler. Bu strateji sonucunda da yakın ilişki içinde oldukları kişilerin davranışlarına ve ulaşılabilirliğine yönelik olarak aşırı dikkat harcarlar ve bu yöndeki seçici (yanlı) algıları keskinleşir. Bağlanma kaygısının dinamiğini yansıtan yüksek aktivasyon stratejisi doğal olarak ilişkilere ve başkalarına "yapışma", sürekli yakınlık ve onay arama gibi davranışlarla kendini gösterir ve depresyon yatkınlığı için ciddi bir risk faktörüdür (Sümer vd., 2009: 39; Boyacıoğlu & Sümer, 2011: 106).

Bu makalede çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve çocuk evleri gibi kurumlarda bakım ve korunma altında bulunan çocukların durumunun bağlanma kuramı açısından açıklanması ve çocukların bakım sürecinde yaşadıkları sorunların kökenine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Öncelikle çocukların kurum bakımına alınmadan önce yaşadıkları aile ortamı ve sosyal çevrede sevgi bağlarının zedelenmesine neden olan riskler ve etkileri ele alınmış, sonrasında ise kurum bakımında yaşadıkları sorunlar bağlanma kuramı açısından değerlendirilmiştir.

Bağlanma Kuramı Açısından Korunmaya Muhtaç Çocukların Aile İlişkileri

Ülkemizde koruyucu önleyici sosyal hizmet modellerinin yetersiz olması nedeniyle korunmaya muhtaç çocuğun Emniyet, Savcılık ya da Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bildirilmesi tüm risklerin yaşanması sonrasında ancak mümkün olmaktadır. Dolayısıyla çocuklar çoğu zaman uzun süre kötü muameleye maruz kalmış bir şekilde, örselenmiş ve ihmal edilmiş olarak kurum bakımına alınmaktadırlar. Ebeveyn yoksunluğu ya da yetersizliği sonucu bağlanma ilişkisi kopma aşamasına gelmiş çocuklar hiç tanımadıkları, yabancı oldukları bir kurum ortamına geldiklerinde belirsizlik ve umutsuzluk yaşamaktadırlar. Eğer yakınlarıyla ilişkisi uzun süre önce kopmuşsa duruma karşı tepkisiz ve kayıtsız da kalabilmektedirler. Bu durum yas tepkisine benzer bir ruh halini ortaya çıkarmaktadır. Kaybedilen kişiye yönelik yoğun özlem duygusuyla, ona duyulan öfke bilinçdışı düzlemde sürekli dışa vurulmaya hazır bir biçimde birbiriyle çatışmaktadır (Bowlby, 2012b: 65).

Çocukluk yıllarında sevgi bağı kurma kapasitesinde bozulma yaşayan bireyler psikonevrotik, sosyopat veya psikotik rahatsızlıklara yatkın olmaktadır. Çocukluk dönemi kaybıyla ilgili yapılan pek çok araştırmada; iki psikiyatrik sendrom ve eşlik eden iki tür semptomda çocuklukta sevgiye dayalı bağların kesintiye uğramış olmasının yüksek oranda etkili olduğu tutarlı biçimde saptanmıştır. Bu sendromlar

psikopat (veya sosyopat) kişilik ve depresyondur; semptomlar da sürekli suç işleme ve intihardır. Bu bireylerde sevgi bağları kurma ve koruma kapasitesi her zaman bozuktur ve hiç olmadığı görüldüğü de seyrek değildir. Psikolojik desteğe ihtiyaç duyan bu bireylerin çocukluklarında çoğunlukla ebeveynlerinin ölümü, boşanması veya ayrılmasıyla ya da bağlarının bozulmasına neden olan olaylarla karşılaştıkları belirlenmiştir. Örneğin binden fazla ayaktan tedavi gören 60 yaş altındaki hastalarla yürütülen bir çalışmada, Earle ve Earle (1961) bunların 66'sını sosyopat ve 1.357'sini farklı diğer bozukluklardan muzdarip olarak saptamışlardır. Kriter olarak, annenin 6 yaşından önce 6 ay ya da daha fazla süren yokluğu alındığında sosyopatlar arasında bunun oranı %41 ve diğerlerinde ise %5 olarak bulunmuştur. Kriterlerin kapsamı genişletildiğinde görülme sıklığı artmaktadır (Bowlby, 2012b: 93-94).

İntihar girişimleri arasında, çocukluk dönemi kaybı görülme oranlarının oldukça yüksek olduğu araştırmalarla gösterilmiştir. Greer ve arkadaşlarının (1966) yaptığı bir araştırmada; intihar girişimi bulunan 156 kişilik bir grubun, aynı büyüklükteki bir intihar eğilimi olmayan psikiyatrik hastalar ile psikiyatrik bir geçmişleri olmayan cerrahi ve doğum hastaları grubu ile karşılaştırılması yapılmıştır. Greer intihar girişimi olan grupta beşinci doğum gününden önce bu tür olayların meydana gelme sıklığının kıyaslama gruplarına oranla 3 kat daha fazla gerçekleşmiş olduğunu saptamıştır. Diğer gruplarda %9 olan görülme sıklığı, bu grupta %26'dır (Bowlby, 2012b: 95).

Çocukluk dönemi kaybının görülme sıklığının belirgin şekilde artmasına eşlik eden bir diğer koşul da depresyondur. Ancak psikopat ve intihar girişiminde bulunanların çocukluklarındaki ailenin tümündeki bozulmadan farklı bir türde olma eğilimindedir. Depresiflerin çocukluklarındaki kayıp gayrimesruluk, boşanma veya ayrılmadan ziyade çoğunlukla ölüme bağlıdır (Bowlby, 2012b: 96). Ayrıca çok daha uç koşullarda, sosyopati ve intihar eğilimleri, yaşamın erken dönemlerinde meydana gelen bir ilk kayba değil, hem bir kalıcı kayba, hem de bunun ardından ebeveyn figürlerinin tekrarlayan biçimde değişmesinin yaşanmasına bağlıdır (Bowlby, 2012b: 98).

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde çocukluk çağında aileyle sağlıklı bağlanma ilişkisi yaşamaktan mahrum kalan çocukların ileride psikiyatrik rahatsızlık yaşama olasılığı sağlıklı aile ortamında büyüyen çocuklara oranla daha fazla olmaktadır. Korunma altına alınan çocuklar yakın sosyal çevrelerinde ihmal ve istismar davranışlarına sıklıkla maruz kalmaları nedeniyle aile ortamından uzaklaşmak durumunda kalmaktadırlar. Olumsuz ebeveyn tutum ve davranışlarını deneyimlemek zorunda kalmak bu çocukların daha sonraki ilişkilerinde güçlükler yaşamalarına neden olmaktadır.

Kurum Bakımında Kalan Çocukların Bağlanma Kaynaklı Sorunları

Kurum bakımı, ailesi ya da yakınları tarafından ev ortamında bakımı sağlanamayan ya da evlat edinme, koruyucu aile gibi hizmet modellerinden yararlandırılmayan korunmaya muhtaç çocukların yatılı olarak bakım ve korunmalarının sağlandığı sosyal hizmet modelidir. Çocuk için bakım ve korunma altında olmak, bilinmeyen yepyeni bir deneyimin ve yaşamındaki köklü bir değişimin başlangıcıdır. Bu deneyim çocuğun yaşına, gelişim düzeyine, kişilik özelliklerine, anne ve babasıyla önceki ilişkilerine, bakım şekline ve bu sırada aldığı yardıma bağlı olarak az ya da çok çocuk üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Her şeye rağmen çocuğun bildiği çevresini, ailesini bırakarak bilmediği bir çevreye gelmesi onun için travmatik bir deneyimdir (Eryılmaz, 2010: 30).

Kurumlar ailelerden hem organizasyon hem de katılımcıların rolleri bakımından farklılaşmaktadır. Bir müdür, bir müdür yardımcısı tarafından yönetilen kurumlar, çocukların topluca bir arada yaşamaları için organize edilmiş bir örgüt yapısına sahiptir. Az sayıda uzman personelin çalıştığı, otoriter bir disiplin ve merkezîyetçi bir yönetim anlayışının olduğu toplu bakım şeklidir. Çocuklar yakın, sıcak ve süreklilik gösteren, duyarlı bakım veren bir yetişkin ilişkisinden yoksundurlar (Üstün, 2008: 19).

Bakım ve korunma altına alınan çocuk, daha önce hiç görmediği ve aralarında kan bağı ya da sevgi bağı olmayan çocuklarla uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle çocuğun kurumda kaldığı ilk günler zor geçmektedir. Kuruma gelen çocuğa onun anlayabileceği şekilde şimdi neler olduğu, daha sonra neler olacağı ve onu nasıl bir gelecek beklediği açıkça anlatılmalıdır. Çocuk çevresinde kendisiyle ilgili neler olup bittiğini kendisinden neler beklendiğini bilmek isteyecektir. Çocukların bu konudaki sıkıntılarını açıkça ifade edemediklerini bilmek gerekir. Ancak korku, kaygı ve suçluluk duygularını oynadıkları oyunlarda, grup içinde birbirlerine söyledikleri sözlerde ifade edebilmektedirler. Sosyal hizmet alanında çalışan kişilerin bu konuda çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Çocuğun ilk izlenimi çok önemlidir. Böyle bir deneyimi yaşamak zorunda kalan çocuklarda kaybolma duygusu, yoğun kaygı ve suçluluk duyguları olması muhtemeldir (Eryılmaz, 2010: 31; Boyd-Webb, 2017).

Ne denli iyi düzenlenmiş olursa olsun, bir yuva ortamında, sıcak duygular ve bedensel temas, duygusal, zihinsel ve toplumsal uyarım ve öğrenmeye karşı motivasyon yetersiz kalmaktadır. Çocuklarla ilgilenen kurum çalışanlarının kayıtsız ve ilgisiz tutumları veya rol modellerin sık sık değişmesi, çocuğun kabul görebileceği bir aile ortamından yoksun olması gibi nedenlerden dolayı çocuk kendini değersiz hissetmektedir. Böyle bir ortamda yetişen çocuğun kendisine ilişkin olumlu duygular geliştirmesi zor olmaktadır. İstenilen davranışları gösterdiğinde ödüllendirilmeyen ya da desteklenmeyen çocuk, onaylanan ve onaylanmayan davranışlarının ayırımını yapmada güçlük çekmektedir (Üstün & Akman, 2002: 232).

Kurum bakımının sınırlılıkları nedeniyle korunmaya muhtaç çocukların aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri yetersiz olmaktadır. Sosyalleşmeleri sadece kurum içinde gerçekleşmekte, kendi aralarındaki kapalı gruplaşmalarda da çok yönlü arkadaşlık ilişkileri oluşturamamaktadırlar. Bu çocuklar kurum bakımına gelmeden önce çoğunlukla kırsal alandaki ilçe ve köy tipi yerleşim yerlerinde yaşamaktadırlar. Yuva ve yurtlar ise genellikle büyük şehirlerde ve il merkezlerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çocuklar sosyal çevreye ve okullarına uyum sağlamakta zorlanmaktadırlar. Sosyal çevrenin bu çocuklara yuva ve yurt çocukları olmaları nedeniyle ön yargı ile bakmaları ve çoğu zaman okullarda dışlanmaları sevgi ihtiyaçlarını daha da arttırmaktadır. Kurum bakımında ise personelin nitelik ve nicelik olarak yetersiz oluşu, yönetim-personel-çocuk ilişkilerinin sağlıklı ve dengeli bir zemine oturtulmaması ve çocukların kendi aralarındaki ilişkilerinin yüzeysel olması kişilik gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Karataş, 2010: 844).

Korunma altındaki çocuklar, ebeveyn kaybı, aile parçalanması, yoksulluk, düşük ebeveyn desteği, kötü muamele görme gibi oldukça dezavantajlı gruptan gelmektedirler. Bu durum çocuğun akranlarına göre akademik başarılarının düşük olmasına neden olmakta ve daha fazla psiko-sosyal destek ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Korunma altına alınmadan önce ailesiyle duygusal bağları zayıflamış, ihmal edilmiş, kötü muameleye maruz bırakılmış çocuğun yeni bir sosyal çevreye uyum sağlamaya çabalarken kişiler arası ilişkilerde sorunlar yaşaması normaldir. Sorunlu aile yaşantısında güvensiz bağlanma ilişkisi modelleyen çocuğun kurumdaki arkadaşlarına ve görevlilere karşı kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stili sergileme olasılığı yüksek olacaktır (Saçan, 2010: 76). Bağlanma kuramına göre, erken yaşlarda ebeveynleriyle olumsuz yaşantıları sonucu güvensiz bağlanma stili geliştiren kişiler, sadece yakın ilişkilerinde sorunlar yaşamazlar aynı zamanda stres altında işlevsel olmayan tepkileri nedeniyle psikopatolojilere de yatkınlık gösterebilirler. Bu nedenle güvensiz bağlanmanın çocuklukta ve yetişkinlikte bazı kişilik bozuklukları ve ruh sağlığı bakımından risk faktörü oluşturduğu ileri sürülmektedir (Sümer ve Diğerleri, 2009: 39).

Eryılmaz (2010)'ın 67'si aile yanında, 32'si çocuk yuvalarında yaşayan 6 yaş grubu çocuklar üzerinde yaptığı araştırmaya göre; ailesi yanında kalan ve yuvada kalan çocukların duygusal durum açısından aralarında anlamlı farklılıklar olduğu ortaya konulmuştur. Yuvada kalan çocukların duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerisinin ailesi yanında kalan çocuklara göre daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür (Eryılmaz, 2010: 83).

Korunma altında olan çocuklar olumsuz yaşam deneyimleriyle dolu olan geçmişlerinin izlerini ömür boyu üzerlerinde taşımaktadırlar. İstismara maruz kalma, terk edilme, kayıp ve yas süreci yaşama, dışlanma ve ayrılma gibi travmalarla karşılaşan çocuklar geçmişleriyle ilgili karmaşık ve belirsiz içsel temsillere sahip olmaktadır. Bu açıdan geçmiş yaşantılarıyla ilgili isyana varan duygular taşıyan korunmaya muhtaç çocukların geçmişlerini kabullenmeleri zor olmaktadır. Santor ve Zuroff (1994) geçmiş kabul etme kavramını kişinin geçmişine dair olumlu bir temsile sahip olması olarak tanımlamıştır. Geçmiş kabul etme, kişinin geçmiş yaşantılarını içselleştirdiği ve olumlu bir temsile dönüştürdüğü bir süreçtir. Kişi geçmişini sorgulayabilir, geçmişle ilgili olumsuz değerlendirmeler yapabilir ancak bu olumsuz değerlendirmeler aşırı olumsuz duygular ya da hayal kırıklıkları içermeyebilir. Bir başka ifadeyle geçmiş kabul etme geçmişin olumsuz şekilde değerlendirilmesini (örneğin geçmişte daha doğru kararlar verilebileceğini düşünmek) dışlayan bir kavram değildir. Geçmiş kabul eden kişiler için olumsuz yaşantılar artık kaygılandırıcı değildir veya yoğun olumsuz duygulara yol açmazlar. Geçmiş kabullenmeyen bireylerde ise geçmiş olumsuz olarak temsil edilir ve olumsuz yaşantılar uzamış bir kaygı ya da memnuniyetsizlik ile hatırlanır (Boyacıoğlu & Sümer, 2011: 108).

Korunmaya muhtaç çocukların bir kısmı ebeveyni tarafından istenmeyen ya da evlilik dışı dünyaya gelen bebeklerden oluşmaktadır. Henüz tam olarak kanıtlanamamasına karşın anne ile bebek arasındaki ilk bağlanma ilişkisinin doğum öncesinde kurulduğu ileri sürülmektedir. Doğum öncesi dönemde fetüs, annenin duygulanımlarına yanıt verebilmektedir. Yirmi altıncı haftada fetüsün algılama, tepki gösterebilme ve işittiği bilgileri yakalama yeteneklerinin olduğu bildirilmektedir. Bu durumda, doğum öncesi dönemde, annenin bedeninde meydana gelen değişiklikleri benimsemesi, olumlu duygularını henüz doğmamış olan

bebeğine aktarabilmesi bağlanmanın ilk temellerini oluşturmaktadır. Hamilelik döneminde annenin karnına dokunması yoluyla bebeğin tensel olarak hissedilmesi ve bebeğin kabulü bağlanma ilişkisi için oldukça önemlidir (Soysal vd., 2005: 92). İstenmeyen gebelikler sonucu dünyaya gelen korunmaya muhtaç çocuklar anne karnında dışlanmaya maruz kalmakta, hamilelik döneminde annenin yaşadığı stres ve gerginlik gibi olumsuz duygularından etkilenmektedirler.

Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında yapılan sosyal incelemelerde ekonomik yoksunluk, boşanma, ebeveyn kaybı ya da ilgisizliği gibi nedenlerle çocukların küçük yaşlardan itibaren ihmal edildiği görülmektedir. Dolayısıyla erken çocukluk döneminde güvene dayalı bakım hizmeti alamayan çocuklar daha sonraki yıllarda insanlara sevgi ve güven duymada zorlanmaktadır. Bowlby, gereksinim duyduğu her an ulaşabileceği bir bağlanma figürüne sahip bireylerin, böyle bir figürden yoksun olan bireylere oranla daha az korku ve endişe duyacaklarını belirtmiştir. Ona göre sıcak ve sevgi dolu annelere sahip çocuklar kendilerini de sevgiye layık görürler ve diğer insanları da güvenilir insanlar olarak algırlar. İlk bağliliklerinde bazı sıkıntılarla karşılaşan çocuklarsa daha karamsar ve düşmanca olma eğilimindedirler. Ayrıca bu çocuklar kendilerini başkaları tarafından sevilme konusunda yetersiz olarak değerlendirirler. Güven duygusundan yoksun çocuklar endişeli, yalnız ve ilişkilerinde başkalarına bağımlı bireyler olarak yetişme eğiliminde olmaktadır (Mikulincer vd., 2003). Yuva ve yurtlarda kalan çocuklar hem geçmişlerinden gelen ihmal, hem de kurum bakımının yetersizlikleri nedeniyle düşük benlik saygısına sahip olmakta ve başkalarıyla güvene dayalı ilişki kurmada güçlük çekmektedirler.

Koruma altına alınan çocuklar her şeyden önce en temel haklarından -anne baba ile birlikte yaşama hakkından- yoksun kalan veya bırakılan çocuklardır. Aile gibi bir ortamın varlığı ya da yokluğu gelişim süreci üzerinde etkili olabilen bir faktördür. Ailesi yanında büyüyen çocukların gelişimi, ailesi yanında olmayan çocuklarla eşit olmamaktadır. Bundan dolayı kurumlarda barınmakta olan ya da bir süre kurumlarda yaşadından sonra aile yanına alınan çocuklarda bağlanma bozukluğuna ilişkin bulgular sıktır. Kurum bakımının yıkıcı etkilerinin temel nedeni olan çocukların anne ya da birincil bakıcılarından ayrılmaları, anne çocuk arasındaki duygusal bağı ve güvenli bağlanmanın oluşmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Hortaçsu ve arkadaşları (1993), çocukluk döneminde güvenli bir bağlanma figüründen yoksun olarak yetişen çocukların bağlanma örüntülerini araştırmak amacıyla bir kurumda yetiştirilen çocuklarla, ailelerinin yanında yetiştirilen çocukları bağlanma biçimleri açısından karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kurumda yetiştirilen çocuklar, ailelerinin yanında yetişenlere oranla güvenli bağlanma biçimi boyutunda daha düşük puanlar elde ederken, kaygı ve kaçınma boyutlarında ailelerinin yanında yetişen çocuklara oranla daha yüksek puanlar elde etmişlerdir (Hortaçsu vd., 1993; Üstün, 2008: 6).

Kurum bakımının çocuk ve ergenler üzerindeki etkilerinin incelenmeye başlanmasıyla yapılan birçok çalışma ve gözlemler, çocukların bir arada bakıldığı, bakım veren-çocuk arasında birebir ilişkinin olmadığı kurumlardaki çocuklarda çevreye karşı ilgisiz olma, göz teması kuramama ve gelişme geriliğinin sıklıkla görüldüğüne işaret etmektedir. Özellikle tuvalet eğitimlerinde, konuşma ve yürümede gecikmeler görülmektedir. Annenin veya onun yerini tutacak bir sevgi nesnesinin yokluğundan kaynaklanan geri dönüşü zor bir gelişim bozukluğu olarak tanımlanan bu duruma "kurum hastalığı" denilmektedir (Bowlby, 2012a).

Bakım ve korunma altına alınan çocuklar, hem maddi hem de manevi açıdan kayıp yaşamaktadırlar. Ailelerinden herhangi bir nedenle çok erken dönemde ayrı düşen bebekler ve çocuklar, özellikle kışla tipi bakım modellerinde süreklilik gösteren bir yetişkinle sıcak ve sevgi dolu bir ilişkiye girme şansına sahip değildirler. Aile sıcaklığından yoksun bir ortamda yaşamak durumunda kalan bu çocukların ait olma ve mülkiyet duyguları yeterince gelişmemekte, kendilerinin ve başkalarının sınırlarını ayırt etmekte zorlanmaktadır (Erol, 2004).

Yetersiz ego gelişimlerinden dolayı bebeklerin yas yaşamayacağını ileri süren Anna Freud'un tam tersine Bowlby, üzüntü ve yasın küçük çocuklarda görüldüğü üzerinde durmuştur. Sevdiği birinin ölümü ya da kaybı kişi için kaçınılmaz bir durumdur ve her yaşta baş edilmesi güç bir yaşam olayıdır. Kaybı yaşayan bir çocuk ya da ergen olduğunda ise bu durumun anlamlandırılması, kavranması ve kabullenilmesi daha da zor olmaktadır. Yas tablosu, çocukların içinde buldukları gelişim basamağı ile bağlantılı olarak farklı klinik görünümde ortaya çıkmaktadır. Genellikle özgül olmayan duygusal ve davranışsal sorunlara rastlanılmaktadır. Küçük çocuklarda konuşma bozuklukları, yeme, uyku ve dışkılama sorunları ortaya çıkabilirken daha büyük çocuklarda uyku, akademik başarıda düşme, fobik tepkiler ya da bedeniyle aşırı uğraşma, hırçnlık, yerinde duramama ve huzursuzluk gibi belirtiler sıklıkla gözlenmektedir. Anne, baba ya da kardeş kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin davranışsal özelliklerinin araştırılmasının amaçlandığı bir çalışmada, birinci derecede yakın kaybı yaşadından sonra çocuk ve ergenlerin çeşitli davranış sorunları gösterdikleri saptanmıştır (Perdahlı-Fiş & Berkem, 2005: 19).

Travmaya uğramış ve kurumda yaşayan çocuklar, ruh sağlığı açısından daha fazla risk altındadırlar. Irak'ta evlat edinilen ve kurumda büyüyen çocukların post-travmatik stres semptomları, sosyal, duygusal ve davranış problemlerinin incelendiği iki yıllık bir izlem çalışmasında, evlat edinilen çocuklarda daha fazla olumlu sonuçlar gözlenirken, kurum bakımındaki çocukların duygularını dışa vurmada daha fazla problem yaşadıkları ve post-travmatik stres bozukluğu ile ilişkili daha fazla belirti gösterdikleri bulunmuştur (Ahmad vd., 2005: 211).

Yuvalarda yetişip de okul çağında ve daha sonraki yıllarda izlenen çocuklarda, şu ortak yanlar bulunmuştur. İlk göze çarpan şey, genel bir ilgisizlik ve çevreyi umursamazlıktır. İnsanlara sokulamaz, kolay arkadaşlık kuramazlar. Merak ve girişkenlikleri azalmıştır. Öğrenmeye karşı ilgisiz kalırlar ve okulda başarı performansları düşüktür. Anlatım ve öğretim yetenekleri sınırlıdır. Düşünceleri ve kavramaları zayıftır. Kısacası, zekâları donuk, duygusal tepkileri de künttür. Sevgiye gereksinim duyarlar ama sevgi gösterilince kuşkulu ve duyarsız davranırlar. Birçokları kavgacı ve saldırgan olur. Arkadaşının eşyasını izinsiz alma ve okuldan kaçma gibi davranış bozuklukları sık görülür ve suça işlemeye eğilimli olurlar. Yapılan pek çok araştırma şu kesin gerçeği doğrular niteliktedir: Çocuğun anneden yoksun kalması ne kadar erken başlar ve ne kadar uzun sürerse, ortaya çıkacak davranış bozuklukları ve ruhsal dengesizlikler o oranda ağır olur. Bu nedenle ilk birkaç yılda, hele birinci yılda çekilen anne yoksunluğu, bütün yaşam boyu silinmeyen izler bırakır. Anneden mahrum olma, çeşitli düzeylerde davranış bozukluklarının nedenidir. Örneğin, "kısmî mahrumiyet" beraberinde endişe, aşırı sevgi gereksinimi, güçlü bir intikam duygusu ve bunlardan doğan suçluluk davranışı bunalımını getirebilir. İç dünyasındaki zorlukları, bu tür tepkilerle yanıtlayan çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve karakter yapısında dengesizlikler görülebilir. Kurumlarda uzun süre bakım ve koruma altında bulunan çocuklarda en çok rastlanan davranışlar; donuk bakışlar, çevreyle ilgiyi kesme, parmak emme, yerinde sallanma ve içedönük olmadır. Anne yoksunluğuna dayandırılan bu davranışların tümüne Dr. Spitz "hospitalizm (yuva hastalığı)" adını vermiştir (Saraç, 2011: 26).

Kuruma yerleştirmeye birlikte düzensiz ilişkiler, bakım vericilere bağlanamama kurum bakımında sık gelişen duygusal durumdur. Bakım vericilerle çocukların duygusal olarak bağlanmada (anne -baba- çocuk ilişkisindeki gibi bir bağlılık ilişkisi yaşanmadığından) karşılıklı ilişkinin olmaması nedeniyle sıklıkla duygusal problemler de gelişebilmektedir. Bu sürecin uzun süre devam etmesiyle kurumsal bakımda başarısızlıklar ortaya çıkmaktadır. Uzun süre kurum bakımında kalmış ergenlerin, yeni bakım vericilerle bağlılık ilişkilerine girmek istememesi de ayrıca tespit edilmiştir. Bu onların kendilerini koruma stratejileridir. Bu nedenle başkalarıyla ilişkilerini yüzeysel tutmakta ve başkalarına daha mesafeli kalmaktadırlar. Çünkü bağlanma duygusu yaşadıkları kişilerle yaşanan her ayrılık, duygusal travmalara yol açabilmektedir. Daha önceki ayrılma ya da acı çekmeye neden olan sevdiklerinden her zaman ayrılmak zorunda kalma (aileden, sevdiği öğretmen, bakıcıdan çeşitli nedenlerle ayrılma) olayının sonrasında çektiği ayrılık acısının benzerini yaşamamak ve korumak için duygusal bağlanmamaya çaba sarf edebilmekte, hatta duygusal olarak sosyal izolasyon yaşamayı (ayrılık acısını tekrar yaşamayı istemediklerinden) tercih edebilmektedirler (Çetin, 2008: 149).

Korunmaya muhtaç çocuklar alışageldikleri sosyal çevreden ve ailelerinden kendi iradeleri dışında ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrılmaya, bağlanma ilişkisinin kesintiye uğraması açısından çocuğu örseleyici bir durumdur. Ayrılık kaygısı, temel bağlanma figüründen ayrılmaya bağlı olarak çocuklarda gözlenen şiddetli korku ya da anksiyete şeklinde ortaya çıkmaktadır (Bowlby, 2012a: 66). Ayrılık kaygısı yaşayan çocuklar, kaygılanırlar veya aşırı tepki göstererek, sıklıkla yapışıp kalarak, ağlayarak, somatik rahatsızlıktan şikâyet ederek ayrılmayı ve anksiyeteyi engellemeye çalışırlar (Üstün, 2008: 24). Yapılan çalışmalar, çocuklukta ayrılık kaygısının yetişkinlikte de devam edebileceğini ortaya koymuştur. Yapılan bir çalışmada Amerikalı yetişkinlerin %2'sinin daha önceki yıllarda ayrılık kaygısı yaşadıkları bulunmuştur. Ayrılık kaygısı yaşayan ergen ya da yetişkinler bir başkasıyla yakın ilişkiler kurmaktan korkarlar. Çocuk ve yetişkinlerdeki bu ayrılık kaygısı travmatik bir yaşantı sonucunda da gözlenmektedir (Üstün, 2008: 25).

Kurum bakımında olan üç çocuktan ikisinde fiziksel yakınma, yaygın olarak görme, konuşma ve dil problemleri, koordinasyon güçlükleri ve astımının olduğu bildirilmiştir. Kurum deneyimi olan çocukların büyük bir çoğunluğu okuma, heceleme ve matematiksel öğrenme güçlüğü çekmektedirler. Ayrıca bu çocuklar diğer çocuklarla zaman geçirmekte de zorlanmaktadırlar (Roy & Rutter: 2006).

Türkiye'de kurumda yetişen çocuk ve ergenlere yönelik çalışmalar gözden geçirildiğinde sınırlı sayıda çalışma olduğu dikkati çekmiştir. Şimşek ve Erol (2004) yaptıkları çalışmada, yetiştirme yurdunda büyüyen 13-18 yaşları arasındaki kız çocuklarını ailesi yanında büyüyen kız çocukları ile karşılaştırmışlar ve sorunlu davranışların yetiştirme yurdu gençlerinde 5 kat daha fazla olduğunu saptamışlardır. 6-17 yaş arasında çocuk ve ergenlerle yapılan bir çalışmada ise, anne baba ya da bakıcılardan alınan bilgiler

doğrultusunda, sorun davranışların görülme sıklığı biyolojik ailesi yanında yaşayan çocuklarda %9,7; koruyucu aile yanında yaşayanlarda %12,9; kurumda yaşayan çocuklarda ise %43,5 olarak belirlenmiştir. Çalışmada aynı zamanda kurallara karşı gelme alt testinden kurumda yaşayan çocukların daha yüksek puanlar aldıkları da bulunmuştur. Yine aynı çalışmada öğretmenlerden elde edilen bilgiler de kurumda yetişen çocuk ve ergenlerde, koruyucu aile ve biyolojik aileleri ile yaşayanlara göre daha fazla sorun davranış gözlemlendiği ortaya koymuştur. Kurum bakımında büyüyen 6-18 yaşları arasındaki çocukların davranış ve duygusal sorunlarının çoklu bilgi kaynaklarından elde edilerek, ailesi yanında büyüyen çocuklarla karşılaştırıldığı bir başka çalışmada da öğretmenlerin kurum deneyimi olan çocukların ailesi yanında büyüyen çocuklara göre daha fazla duygusal ve davranışsal sorunlar sergilediklerini bildirdikleri ortaya konulmuştur (Üstün, 2008: 34-35).

Bireylerin ruhsal yönden, sağlıklı ya da olumsuz bir kişilik geliştirmeleri anne-baba tutumlarına dolayısıyla anne-baba-çocuk arasındaki ilişkinin niteliğine bağlıdır. Ancak bazı çocuklar boşanma, ölüm, terkedilme gibi nedenlerle benlik gelişimi için önemli olan aile ortamından yoksun kalabilmekte, bu ortamdan uzak olan bazı çocuklar, devletin oluşturduğu çeşitli kurumlarda koruma altına alınabilmektedir. Ergenlik döneminde bulunan çeşitli nedenlerle ailesiyle yaşamayan bazı ergenlerin bakımı yetiştirme yurtlarında gerçekleşmektedir. Ergenlik döneminde daha fazla ihtiyaç duyulan duygusal uyarı eksikliği nedeniyle yetiştirme yurdundaki ergenler genellikle sosyal ilişkiler kurmakta güçlük çekebilirler. Ayrıca onları olduğu gibi kabullenen ve güven duyabilecekleri davranış modellerinden yoksun olmaları nedeniyle diğer insanlarla sevgi bağı oluşturmakta da daha çekingen davranmaktadırlar. Yetiştirme yurdunda bulunan ergenlerde gözlenen bu tür olumsuz davranışlar ve geçmiş aile yaşantıları ergenlerin benlik ve kimlik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda ailenin psikolojik durumunun ve parçalanma durumunun ergenlerin benlik gelişimini olumsuz yönde etkilediği ortaya konulmuştur (Gürsoy vd., 2005: 25).

Sonuç ve Öneriler

Kurum bakımına yerleştirilen korunmaya muhtaç çocukların ailelerinde göç, yoksulluk, işsizlik, olumsuz konut koşulları, aile parçalanması, ebeveyn kapasitesinin yetersizliği, madde kullanımı ve suç eğilimli olma gibi pek çok risk bulunmaktadır. Çocuğun küçük yaştan itibaren bu riskleri deneyimlemesinin yanında ebeveynin ya da sosyal çevrenin ihmal ve istismarına maruz kalmış olması bağlanma, güven ve benlik gelişimi açısından zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu nedenle kurum bakımında çocuklara profesyonel psiko-sosyal müdahale hizmeti sunan meslek elemanları çocuğun bağlanma ilişkisinin onarılması amacıyla bakım, eğitim ve sosyalleşme faaliyetlerini çocuğa özgü yapılandırılmalıdır.

Kurum bakımı, merkezi kamu yönetimi yapısı nedeniyle çocukların ihtiyacı olan birincil güven ilişkisinin kurulması açısından yetersizlikler taşımaktadır. Zorlu bir süreç sonrasında iradesi dışında ailesinden ayrılmak zorunda kalmak çocuk açısından karmaşık duyguların yaşanmasına neden olmaktadır. Güven ilişkisi içinde bakım ve korunmasından sorumlu anne-babasından kopması çocukta belirsizlik ve kaygı oluşturmaktadır. Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtları toplu yaşam kurallarının geçerli olduğu, çocukların yaş ve cinsiyete göre gruplandırılarak bakıldığı resmi ortamlardır. Her ne kadar son yıllarda kışla tipi binalar ev tipi modellere dönüştürülse de çocukların toplumdan izole olmaları nedeniyle sosyalleşmeleri ve kişilik gelişimleri olumsuz etkilenmektedir. Yuva ve yurt çocuğu olarak etiketlenmiş olmak çocukların benlik saygılarını düşürmekte, özgüvenlerini zedelemektedir. Devlet memuru olarak görev yapan personelin çocuklarla olan ilişki ve iletişimlerini bürokratik bir işlem olarak yerine getirmesi, bakım veren-çocuk arasında ön görülen gerçek bağlanma ilişkisinin yaşanmasına engel olmaktadır. Geçmişte kendisini korumakla yükümlü yetişkinler tarafından dışlanan çocuk, kurum bakımında kendisiyle ilgilenen görevlilere güven duymakta ve bağlanmakta zorlanmaktadır.

Farklı sosyal çevrelerden gelerek bir kurum çatısı altında birlikte yaşamak durumunda kalan çocuklarla çalışan personel her bir çocuğun ayrı bir kültürü ve değerler sistemi olduğunun bilincinde olarak genelleştirmeden uzak, bireye özgü yaklaşım tarzı sergilemelidir. Çocuk Koruma Kanunu'nda da öngörüldüğü gibi bakım tedbiri ile kuruma yerleştirilen çocuklarla ilgili yapılacak mesleki çalışmalar profesyonel bir ekiple tartışılarak planlanmalı ve bu şekilde planlı değişim süreci başlatılmalıdır. Çocuk, ailesi ve geçmiş yaşantısıyla ilgili derinlemesine araştırma yapılarak sosyal inceleme raporu düzenlenmeli, çocuk bir özne olarak kabul edilerek çocuğun iyilik halini geliştirmek için gerekli olan tüm bilgiler derlenmelidir. Çocuk için önemli olan yakınları ve akranlarıyla bağlanma ilişkileri kontrollü bir şekilde sürdürülmeli ve ayrılık kaygısını yenmesi konusunda desteklenmelidir. Özellikle ergenlik döneminde akran grubuyla iletişim ve etkileşim daha öncelikli olması nedeniyle ortak sorun alanları belirlenerek planlı grup çalışmaları yapılmalıdır.

Çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, sevgi evleri ve çocuk evlerinde görev yapan personele yönelik bağlanma kuramı ve yakın ilişkiler psikolojisi alanında bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. Kurum bakımında çocuğun güvene dayalı ve istikrarlı iletişim kurabileceği sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimcisi ve öğretmenin niteliğinin artırılması için farkındalık ve bilinçlendirme eğitimlerine ağırlık verilmelidir.

Kalitesi ne kadar arttırılırsa arttırılsın kurum bakımı aile ortamının yerini tutamayacağından çocukların sağlıklı bir aile ortamında yetişmeleri için koruyucu aile modelini geliştirici etkinliklere ağırlık verilmelidir. Koruyucu ailelere de bağlanma ve yakın ilişkiler konusunda eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Abdulbaghi, Qahar, J., Siddiq, A., Majeed, A., Rasheed, J., Jabar, F., & Knorring, A. L. (2005). "A 2-Year Follow-Up of Orphans' Competence, Socioemotional Problems and Post-Traumatic Stress Symptoms in Traditional Foster Care and Orphanages in Iraqi Kurdistan", *Child: Care, Health & Development*, S. 2, s. 203-215.
- AİNSWORTH, Mary, Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*, UK Erlbaum: Oxford.
- BENNETT, Susanne & NELSON, Judith Kay (2010). *Adult Attachment in Clinical Social Work: Practice, Research and Policy*, USA New York: Springer.
- BOWLBY, John (2012a). *Bağlanma*, (T. Soylu, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- BOWLBY, John (2012b). *Sevgi Bağlarının Kurulması ve Bozulması*, (M. Kamer, Çev.) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- BOYACIOĞLU, İnci & SÜMER, Nebi (2011). "Bağlanma Boyutları, Otobiyografik Bellek ve Geçmiş Kabul Etme", *Türk Psikoloji Dergisi*, S. 67, s. 105-118.
- BOYD-WEBB, Nancy (2017). *Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulaması*, (E. Erbay, Çev. Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.
- BRANDELL, Jerrold R R., & RİNGEL, Shoshana (2007). *Attachment and Dynamic Practice: An Integrative Guide for Social Workers and Other Clinicians*, New York: Columbia University Press.
- BUDAK, Selçuk (2005). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- BURGER, Jerry M. (2006). *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ÇETİN, Hacer (2008). "Korunmaya Muhtaç Çocukların Bakımı Nasıl Olmalıdır", *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, S. 9, s. 141-156.
- EROL, Neşe (2004). *Korunma Altındaki Çocuklar*, R. Uslu içinde, *Yuvalar Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası?*, (s. 33-140). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ERYILMAZ, Nilgün (2010). *Çocuk Yuvasında ve Ailesinin Yanında Kalan 6 Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerinin Karşılaştırılması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği.
- GÜRSOY, Figen, Aral, N., & Bıçakçı, M. Y. (2005). "Yetiştirme Yurdunda Kalan ve Kalmayan Ergenlerin Benlik Tasarım Düzeylerinin İncelenmesi", *Eurasian Journal of Educational Research*, S. 21, s. 24-34.
- HOLMES, Jeremy (1993). *John Bowlby and Attachment Theory*, London: Routledge.
- HORTAÇSU, Nuran, Cesur, S., & Oral, A. (1993). "Relationships Between Depression and Attachment Styles in Parent an Institutions Reared Turkish Children", *The Journal of Genetic Psychology*, S. 3, s. 329-337.
- İLİSLAN, Özlem (2009). *Çocukların Bağlanma Davranışlarının Özlük Nitelikleri ve Anne Bağlanma Stillerine Göre İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARATAŞ, Zeki (2010). "Korunmaya Muhtaç Çocukların Sorunları", *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, (s. 829-849). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- MERCER, Jean (2006). *Understanding Attachment: Parenting, Child Care And Emotional Development*, USA: Westport: Praeger Publishers.
- MİKULİNCER, Mario., Shaver, P. R., & Pereg, D. (2003). "Attachment Theory and Affect Regulation: The Dynamics, Development, and Cognitive Consequences of Attachment-Related Strategies", *Motivation and Emotion*, S. 2, s. 77-102.
- NEWTON, Ruth P. (2008). *The Attachment Connection : Parenting a Secure and Confident Child Using the Science of Attachment Theory*, Oakland Canada: New Harbinger Publications.
- PERDAHLI-FİŞ, Neşe, & BERKEM, Meral (2005). "Kayıp Yaşayan Çocuk ve Ergenlerin Davranışsal Özellikleri: Bir Olgu Serisi", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, S. 1, s. 19-23.
- ROY, Penny & RUTTER, Michael (2006). "Institutional Care: Associations Between Inattention And Early Reading Performance", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, S. 5, s. 480-487.
- SAÇAN, Selvinaz (2010). *Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunda Korunma Altında İken Aile Yanına Döndürülen 6-18 Yaş Çocuk Ve Gençlerin Duygusal Ve Davranış Sorunları; Kütahya İli Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- SANTROCK, John (2012). *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi*, (G. Yüksel, Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- SARAÇ, Ayşe (2011). *Çocuk Yuvası Bakımında Bulunan Çocukların Davranış Sorunları Ve Çocuk Yuvası Personeline Yapılan Eğitimin Bu Sorunlar Üzerindeki Etkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- SLOUTSKY, Vladimir M. (1997). "Institutional Care and Developmental Outcomes of 6- and 7-year-old Children: A Contextualist Perspective", *International Journal Of Behavioral Development*, S. 1, s. 131-151.
- SOYSAL, A. Şebnem, Bodur, Ş., Şeri, E., & Şenol, S. (2005). *Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış. Klinik Psikiyatri*, S. 8, s. 88-99.
- SÜMER, Nebi, Ünal, S., & Selçuk, E. (2009). "Bağlanma ve Psikopatoloji: Bağlanma Boyutlarının Depresyon, Panik Bozukluk ve Obsesif-Kompulsif Bozuklukla İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, S. 63, s. 38-45.
- TÜZÜN, Olcay, & SAYAR, Kemal (2006). "Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji", *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39.
- ÜSTÜN, Belgin (2008). *Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal Ve Davranış Sorunları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı.
- ÜSTÜN, Elif & AKMAN, Berrin (2002). "Korunmaya Muhtaç Çocukların Benlik Algısının İncelenmesi", *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 23, s. 229-233.
- WALSH, Joseph (2010). *Theories for Direct Social Work Practice*, Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.